

Dördüncü sene

On altıncı sayı

DARÜLFÜNUN
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

Tarihî, içtimaî, dinî, felsefî

Teşrinievvel — 1930

Istanbul — Şehzadebaşı
Evkaf Matbaası
1930

İptidai Zihniyet

FASIL — X

I

Muvaffakiyet sebeplerinin sirri tefsiri

İptidailer, beyazların failiyetile kendi failiyetleri arasına, bizzat kendilerinin yaptıkları eşya ile beyazların getirdikleri eşya arasına şüphesiz bir hattı fasıl çekerler. Beyazlardan gelen her şey onların sırrî ve fevkalinsanî mahiyetlerine iştirak eder, ve binaenaleyh, bizzat vakıa ile *ipso facto* izah edilmiş olur. Mesela, ateşli silahların nasıl yapıldığını tetkik etmeye ihtiyac yoktur, çünkü onların neden bu kadar kuvvetli tesiri olduğu evvelden bilinir. Bilakis, kendi mamullatları, kara ve deniz avlarına mahsus aletler, kendi silahları mevzuu behs olunca, iptidailer vasıtaların kasıt ettikleri gayelere nasıl uyduğunu bilmez degillerdir, ve çok kerre o kadar dikkata deyer olan onların tekniğine pek açık vukufları vardır. Bazan gizli olan, citti bir malumat o təkniği nesilden nesile nakl eder. Muayyen bir cemiyette, yahut cografi bir devirde bu teknikler ve onların tekâmülüne, terakkî ve inhitatına ait inceden inceye ve sabırlı tetebbular hatta bu zamanda bir çok etnografları, hususile Şimali Amarikada meşgul ediyor. Bu tetebbular iptidai zihniyeti bilmeye çok yardım ediyor.

Daha şimdiden, bilinen vakıalar, iptidailer nazarında teknik rolunun ikinci derecede kaldığını söylemeye müsait bulunuyor. En ehemmiyetli olan şey, aletlerin eyi imal edilmiş olması değil, mübarek olmasıdır. İkinci illetler mekanizmasının, yalnız olarak, asla kafi bir müessirliği yoktur: arzu olunan netice, herşeyden evvel, görünmez kuvvetlerin yardımına taalluk eder. iptidailerin olsun ister beyazların olsun, hiç bir beşerî failiyet onların yardımını olmaksızın asla muvaffak olamaz. Amarikalı bir müşahidin tabirince, "muvaffakiyet asla tabii

vasıtalarla elde edilmez., Talili bir av seferi yapan, yahut bol bir mahsul toplayan, yahut muharebede düşmanına galebe eden iptidaî, bu mesut neticeleri evvela, bu gibi ahvalde bir avrupalı gibi, ve aletlerin yahut silahların iyiliğinden, nede kendi meharetinden yahut çalışmasıadan kazanmış değildir, belki görünmez kuvvetlerin zarurî olan yardımlarından kazanmıştır. Şüpesiz onun, beyazların kuvvetleri bir büyücü olduklarına çok hakkı vardır. Fakat, eger beyazların failiyetini bilhassa kendi hayaline göre tasavvur etmemiş olsaydı, bu hususda bu kadar çabuk kanaat getirmiş olmazdı.

Eger bir “hekimlik, ona muvaffakiyeti temin etmezse, kendi doğrudan doğruya bir şeye teşebbüs etmez. Mesela, Nouvelle France’da, “bizim bu memlekette imanlılığa karşı gördüğümüz en büyük mukabele şudur ki, onların hastalığa karşı ilaçları, sıhhatli oldukları vakit en büyük istirahatleri, kara avları, deniz avları, alış verişleri, bunların hepsi sanki şeytanî merasim ile ifa edilir,, (yani görünmez kuvvetlerin yardımı elde edilmekle olur). On yedinci asırda Congo, da İtalyan misyonerleri de aynı şeyi söylerler: “evvelden beri bilinen merasimden başka olarak, her siyah, evine mutaallik her türlü ahvalde, kendi hevesine göre, diğer merasim icat eder; ve bu merasim olmaksızın muvaffakiyete eremeyeceği yolundaki sarsılmaz vehminden dolayı onlara temamilen riayet eder: göya bu merasim aradığı neticenin filii bir sebebidir., Bu son kelimeler göze çarpar. Her şeyi illiyeti görünmez alemde bulan zencilerin, bizimkinden başka türlü müteveççih olan maşerî tasavvurları bundan daha iyi ifade olunamaz.

Nouvelle-Guinée, nin alman misyonerleri aynı vakıaları görmüşler aynı lisanı kullanıyorlar, diyorlar ki “afsona (*zauber*) bakmaksızın asla hiç bir şeye teşebbüs edilmez: av için, muharebe için, kuşlar için, zehir için, domuz için, mubadele için, gök gürlemesi için, şimşek için, yağmur için, zelzele için, kadın için, dans için, ilaç için, hastalığı teşhis için afsun, afsun ile mücadele için afsun, v. s., Listenin nihayeti gelmez. Yalnız örnek olmak üzere bir kaçını saydım.

“Kanlı ava mahsus olan köpekler, yalnız bunların üzerine, ve muhtelif suretlerle okunan büyü formüllerile çok azılı bir hale konurlar. Bir soğan üzerine şu formül söylenir: “bir deniz kartalı pençelerinde bir balık tutuyordu. Ruzgâr esmeye başladı, fakat kartal balığı sıkı tutuyordu, onu bırakmadı., Bunun üzerine soğan diş ile kırılır, ve onun acı özü köpeklerin burun deliklerine üflenir. Bundan maksat köpek artık yakaladığı canavarı bırakmayacaktır., Bunun gibi, “eger hayvanların yuvalarında iken tuzağa tutulmaları istenirse,

onların üzerine büyü formülleri okunur. Bu cihet o kadar ileriye gider ki Sattelberg'in şimal ehalisi, bu son senelere kadar, canavarları tutmak için çukur kazmazlardı, çünkü okunacak formülleri bilmiyorlardı! Formüller olmaksızın -Papau'ların anlayışına göre bu cihet pek açıktır hayvanların tutulacağını düşünmek lazım gelmezdi. Formüller büyük bir dikkat ile çukurların üzerine okunur; temamilen yanmış büyümlü bir odun parçasıyla o çukurlar tütülenir, ve onların üzerine büyümlü bir toz (kükürt çiçeği) serpilir. Nihayet bu suretle hazırlanan tuzaktan "ruh," u avı getirmek iktidarını haiz olan bir "çukur taşı," alınır. Artık bundan sonra av mutlak gelecektir..

Domuz ticareti çok ehemmiyetlidir, ve her yerli çarşıda iyi bir domuz satışı yapmaya çalışır. Satıcı, mümkün olduğu kadar en yüksek fiati kazanmak için, bir afsun kullanır; alıcı da, vereceği eşya ile tesir yapmış, ve mümkün olduğu kadar en kocaman domuzu kazanmış olmak için, aynı şeyi yapar. "Bazı taşlar bu alış verişde muvaffakiyeti temin edeceklerdir; bu taşlara *parnaga* denir... Bu *parnaga*'lar domuzların ruhi umdesini ihtiva eder. Bu taşlar bir mayı vastasile muzur tesiri muhafaza etmekle, domuzu da muhafaza eder...", Dansda rakipler üzerine galebe mevzuu bahis oldumu? "Papau'ların bu sanatle şöhret almış bir kabileden dansları öğrenmek için uzun bir seyahate teşebbüs etmediği nadirdir... Bundan başka, merasime mahsus danslarda bacakların çeviklenmesi için, mümkün olan bütün afsunları kullanırlar.."

Tarla işlerinde, görünmez kuvvetlerin yardımını yine fazımdır. "Bakaua' toprağını sürdüğü vakit, bu çalışmalarında muvaffak olmayı isterse, yapmaya meçbur olduğu bir çok şeyler vardır, ve yapmama-ya meçbur olduğu da bir çok şeyler vardır. Her taraftan tehlikeler onu tehtit eder, bu tehlikeler de, kendisine karşı müsait bulunmaları için, onlarla iyi münasebette bulunmak lazım gelen sirrî kuvvetlerden gelir... Ağaç dikmekle meşgul olunduğu zaman, ölümlere, kendi isimlerle müracat edilir, ve kendi çocukları, bugün yaşayanlar yiyecek bulmaları ve rafaha ermeleri için, bu tarlayı himaye etmeleri onlardan rica olunur, v. s... bundan sonra tarlanın sahibi tarlaya büyümlü taşları gömer. Bu taşlar, geçmişlerinden tevarüs etmiş olarak, hasat edildikten sonra, o taşlar taklididir... Yerden çıkarılır, ve onlar yeni tarlaya götürülür.."

Bakaua'lara karşı olan jabini'lerin kabilesi de başka türlü hareket etmez. "Tarla işleri için yerliler ölümlerin (*balum*) cismi latiflerine son derece tabi olduklarına inanırlar. En ince ihtimamlar ve en dikkatli

tedbirler olmaksızın hiç bir şey yapılmaz... Tarla yakıldıktan ve te-sviye edildikten sonra, araya ilk taro atılmadan evvel, ölümlere müracat olunur... sonra, dikildiği vakit cismi latiflere müracat olunur. Ölümlerle iyi münasebette bulunmuş olmak için, keza onlara kıymetli eşya götürülür (canavarlara müdafaa, köpek dişleri) bundan da maksat bu eşyanın ruhlarla zinetlenmiş olmak içindir... daha sonra, geçmiş atalarının adlarını anarak, tarlalarda *bull-röarars* in sesleri uzatılır, ve bu suretle tarla meyvalarının çoğalması bilhassa iyi bir halde elde edileceğine inanılır., Biraz daha sonra, “hasadın başlangıcı ile ilk mahsul arasında dansa başlanır ki umumiyetle bütün gece devam eder. Bu dansların, çoğuna göre hasat ile sıkı bir münasebeti vardır. Ekinlerin bol olması neticesini husule getirecektir..”

Ziraate ait olan bu büyük şekilleri çok malumdur, ve oldukça umumidir. İyi bir mahsulün nasıl muhtelif sirri şartlara tabi olduğunu gösteren. diğer bazı misaller. “Tarla ekininin iyi olması için, yerlilerin fikrinde, tohum atılma zamanını takip eden mevsimden başka zamanda oynanmayan oyunlara çok ehemmiyet verilir. Mesela, bir ağaç dalı üzerine bağlanmış bir hint kamışı vastasile yapılan asma salıncak oyununun taze dikilmiş hint patatesi üzerine iyi bir tesir yapacağına inanılır. İmdi bu mevsimde genç ve yaşlı, erkek, hepsi kendi salıncakları üzerinde bulunurlar. İki tarafa gidip gelme esnasında salıncak şarkısı söylenir. Çok kerre bu şarkılar yerden çıkarılmış hint patatesi adlarını ihtiva ederler, hasatçıların muhtelif değişikliklerle tekrar edilmiş neşeli sesleri iştilir: “Ben güzel bir meyva buldum!..”, Onun ismini söyleyerek topraktan patates filizi çıkarılmak istenir. Patatesin yapraklanmasının bereketli sürmesi yeşillenmesi, ve genişleyerek yayılması için, kai’lar bıçkı oyunu oynarlar (ipler ile). Memleketin büyük velitleriyle ile, yahut bir nevi yabani incir ile topaç oyunu oynayarak yeni dikilmiş tarlaların çoğalmasının çabuk olacağına inanılır (tarlalar kendi üzerlerine dönerler ve genişlerler). Keza bu oyun ancak tohum atılmak zamanı tatbik edilir. Süslü mızraklara yarayacak olan, taro yapraklarının tüveycini sago yaprağının orta damarı ile dilmekten ibaret olan ameliye için de böyledir.

Tarla işleri mevsimindeki oyunlara taklit edilmesi çok dikkate değer: Kai’ler “ilk zamanların hikâyeleri”, ni, ve halk mankıbelerini, ancak atılmış olan tohumların sürmesi ve çiçeklenmesi mevsiminde sayarlar., Misyoner biraz daha sonra ilave ediyor: “Kai’ların mankıbelerinin kelimesinden, o mankıbelere sırf muayyen bir gaye için-yani dikilmiş patateslerin çabuk büyümesi için güvendikleri anlaşılır. Tarla

meyvalarının menşesine tealluk eden şey hakkında, iptidaların hatırası düşünülünce, onun mahsulun bolluğuna müsait bir surette tesir edeceğine inanılır. Bir defa tohum atma işi bittimi, ve hususile taze fidanlar ince filizleri sürmeye başladımı, artık mankıbelere hacet kalmaz. „

Şüpesiz, bu Papau'lar diktikleri ağaçlara lazım gelen dikkati göstermeyi ayrı adı olan muhtelif nevileri, fasileleri ve değişiklikleri gayet iyi tefrik ederler. Fakat Patatesler olgunluğa erişdirilmesi bir teşebbüsdür ki bunda muvaffakiyet evvela ve hususile sirrî sebeplere taalluk eder. Papu'ların bir eraziye, ateş yakmak üzere orman açmak için intihap ettikleri zemandan itibaren, mahalleri idrak ettikleri ane kadar, eger canavarlara, kuşlara, ve diğer çapulculara karşı sonuna kadar müdafaa edecek olurlarsa, ekinlerin bolluğuna bir çok büyü ameliyeleriyle hazırlamaya, müsaitleşdirmeye, çabuklaştırmaya mecbur olurlar. Mesela, oyunlar, ciddi ve mukaddes bir meşgaledir, bir zemanda memnudur. Keza, mankıbelerin okunması yalnız gece eylenmesi için değildir, belki patatesin un mevcudiyeti onların sayesinde olan "iptidaî mevcut," ların huzurunu temin eder, ve bu onların tesirini daha doğrudan doğruya, daha nafiz kılar .

Kiwai'lerin Papau'larında (ingiliz Nouvelle-Guinée'si, Fey Biver'in agzı) her kesin bildiği, bıçkı oyunu ile sadece eylenilir. Fakat, "bazı ahvalde, ona hususi bir alaka gösterilir. Çok kerre yeni dikilmiş hint patatesi sapları yerden uç vermeye başladımı bu oyun oynanır. Bunun üzerine yere deynekler dikilir, süren ince filizler bu deyneklere sarılırlar, ve bıçkı oyununa yarayan ipler vasıtasile ilk saplar bu deyneklere bağlanır. Bununla beraber bu iplerin uçlarını deynekların yukarı uçlarına asmak kifayet eder, ve hatta bazı kimseler kendi fidanlarını dikerken bu iplerin uçlarını toprağın orasına burasına atmakla iktifa eder. Bütün bu ahvalde, hint patatesinin iyi sürmesine ve temamilen sarılmasına "yardım etmek," olduğu görülür. Kivvai' ehalsinin bir çok diğer oyunlarında yine ekin işile diğer meşgalelere taalluk eder.,

Her tarafta son derece yayılmış olan bıçkı oyunu, Nouvelle-Guinée, de olduğu gibi çok kerre büyü hassasını haizdir. Mesela, bazı misaller söylemiş olmak için, Gazelle' (Mouvelle-Panéranie) yarım adasında bu oyun başlıca ekmek ağacının meyvalarını vermeye başladığı zaman oynanır. Bornéo'nun Dayaklarında "filan bayrama filan oyun taalluk eder: Mesela, tohum atma bayramı, büyük yahut küçük hasat bayramından hasat başlangıcı yahut, yılbaşı bayramından başka türlü eylencelere müsait bulunur. Tohum atma bayramında ayak kabı ile oynanır, ve maske takılır; pirinç toplanmaya başladımı tatar okları ile karşılık-

lı bombardıman yapılır, v. s. Şurası dikkata deyerki, merasimde papaslar tarafından ifa edilen hareketler, sadece kabilenin diğer efradını eylendirmeye yarar. „ Bunlar oyundur, fakat onun manası çok canlıdır, ve şüphesiz herkesin şuurunda bunu gösterir. Kayan'larda, " insanlar keza çok vakit topaç ile oynarlar. Topaçlar, yumurta şeklinde, yassı, düz olup iki kilo ağırlığındadır. Her biri kendi topile kendinden evvelkinin topunu kovalar, o suretleki bu sefer beriki kendinden sonrakinin topile kovalanıncaya kadar dönmede devam eder... Böylece, piriç tarlasında her yeni çalışmaya başlanmış dinî ve gıdaî merasimle açılır, bu merasım esnasında muayyen bazı gecelerin ve ayınların tabu olduğu daima cemaate talkın olunur, tıpkı, dansda, yükseklik ve uzunluk atlama müsabakasında, koşmada, v. s. olduğu gibi. „

Cenubî Amerika'da " oyun hususunda benim en tuhafıma giden *Chuke* (kaz oyunu nevi) olduki, hiç olmazsa Grend Chaco'nun Choroti'lerinde bu oyun ancak yılın muayyen bir anında, mart ayında, yağmur mevsimi bitipde kış mevsimi başladığı zaman oynanır. O vakit oyuna başlanır. Bütün köylerde *Chuke* için zarlar yontulur, ve her gün saatlerce oynanır, bazan sabahdan akşam geç vakte kadar oynanır. Evvelce sırrı tasavvurların bu oyuna merbut olduğunu gösteriyor gibi gelmişti. Bundan başka, adeta hummalı bir çabuklukla oynarlar, ve her darbenin neticeleri daima yüksek sesle ilan olunur, o kadarki uzakdan işitilir. Coroti'ler bana bilhassa bildirdilerki *Chuke* oyununu ancak kışın başlangıcında, algarobe ve yenebilir diğer meyvaların azalmaya başladığı zaman oynarlar. bu mevsim Chaco' yerlileri için, çok kerre yaşamak için çetin bir mücadeleye tehammül ettikleri devirdir. Bunun için oyunun eseri *meyva adedinin çoğalması ve umumiyetle yerlilerin raf hını artırmak* olacaktır. Bu netice daima oyunda bir çok oyunların kazanması ile elde edilir, ve sırrı bir tarzda bunların kazançları umuma şamil olur. „

Masalların hikaye edilmesi vasıtasile icra olunan mümasil nüfuz M. Perham' tarafından çok iyi izah edilmiştir. Diyor ki "Dayak'ların hayatında görünmez daima hazır ve fail olarak his olunur. Cismi latfler ve Periler onlar kendi şahısları gibi seni gözükürler. Baş bayramında, huzuru davet olunan Sungalang Burang'dır. Buna dayak'ların esatırında mars denebilir, ve onun ikametgahı uzaklarda, göklerin ötesindedir. Fakat münacat papas vasıtasile dünya şeklinde olarak doğrudan doğruya bu kudretli mevcuda arz edilmiş olmaz. Bu müracaat, esatırı bir kahraman olan kling yahut klieng'in baş bayramını nasıl ifa

ettiğini, ve bayrama Singaleng Buranag'u nasıl getirdiğini hikaye ederek, bir tarik şeklini alır. Bu kling', ki onun mavzuu bir çok masallarda hikaye olunur, inanıldığına göre, insanlara yakın bir yerde yaşar, ve insanlara iyilik edebilir. İşte dayakların rahibi (yahut rahibleri) kendi *mengap*'larını söyleyerek, evin balkonunun uzunluğunda bir ucundan diğer ucuna gidip gelmek suretile kling' tarafından icra edilen bayramı, ve Singalang Burong'un nasıl davet edilip onun da geldiğini filan tasvir eder. Onların düşünmesine göre, Dayak'lar Kling'ile aynileşirler, ve binaenaleyh merasimin manası şudur ki tarihin hikâyesi Singalang Burong'u davettir. Onun yalnız Kling'in evine değil (masalda söylendiği gibi) belki o anda bayram edilen dayakın evinede geldiği farz olunur: o evde hususî merasimle kabul olunur; ona yemek ve kurban takdim olunur., Hikâye olunan masalın sirrî hassası vasıtasıla, Dayak kahraman *olur*, allahın misafiri olur, ve binaenaleyh, bizzat allah, onu şenî olarak kabul eden dayaklar yanına gelmiş olur. Hikâye edilmek, bir münacatdan, bir duadan beklenmiyecek derecede çok daha müessirdir. Hikâye etme bir iştirak husule getirir ki, M. Perham'ın tabirince, hikaye eden ve kahraman o iştirakde aynileşirler. M. Perham'vakaynı, Dayak'ların zihniyetine ait olan sirrî vasıfla çok doğru olarak izah eder. Nonvell-Ginée'nin Papau'ları da başka türlü değildir. Tarlaların büyümesi için, senenin muayyen bir avında, kendi kahramanlarının nimetlerini hatırladıkları vakit, bunlar da, masalda hikâye edilen kahramanların huzurunu şenî olarak his ederler, ve onlarla aynileşirler. Célébes'in orta kısmında, "ancak pirinç hasadı mevsiminde, yani vasatî olarak agustos ayından birinci teşrine kadar olan zamanda, masallar hikâye olunur. Umumiyetle bu kaideye riayet olunur. Bu mevsimin haricinde masalları hikâye etmek, mahsulu, alelâde henüz çok zaif iken, yok edebilecek bir ihlal telakki olunur. Bu masallarda (bunlara *geçmiş ataların masalları* denir) atalar cismi latif olmak haysiyetile canlı kahırlar... Diğer mevsimlerden ziyade, senenin o mevsiminde gerek kurbanlar takdim edilmek, ve gerek onların yaptıkları teganni edilmek suretile atalara tazimat arz olunur., Her na kadar müşahit söylemese de, To Badja'ların da, Papau'lar gibi, masalların hikâye edilmesine sirrî bir hassa isnat ettiklerini düşünmek cüretlilik sayılmaz.

II

Cenubî Amarikada, Bantou' cemiyetlerinde ve Garbî Afrika cemiyetlerinde, başka yerlerde de, tarla işlerinde iki cinsin arasında çok

müsavatsız bir tefrik görülmüştür. Hemen hemen her tarafda, bahçe, ağaç dikme ve tarla işlerinin en büyük kısmı, kadınların başka yerdeki hizmetlerine (çocuklara bakmak, yiyecekleri hazırlamak v. s.) hanel getirmeksizin, kadınlara aittir. Tarla işinden erkeklerin bütün bütün hariç kalmadıkları yerlerde, umumiyetle, erkekler bu işlerin ya başından yahut sonundan bazı kısımlarına iştirak ederler. Mesela, işlenecek toprağın ağaçlarını devirmek, kütükleri kaldırmak, ve toprağı sürmek erkeklere ait olur. Fakat, asıl ziraat işleri ancak kadınlar tarafından yapılır.

Bu vaziyete karşı — itiraz olunmaktan ziyade — kuvvetin suu'istimali, ve kaidenin hususî bir hali görüldü, o kaideye göre kadının mevkii, cemiyetler aşağı olduğu derecede sefilânedir, yahut erkeklerin çok kerre başka yerde muharebede, avda, seyahatlerde, müzakerelerde v. s meşgul olmalarının zarurî bir neticesidir. Bu türlü türlü izahlar ihtimal temamilen yanlış değildir. Vakianın hakikî sebebi başkadır. Erkeğin çok kerre bizzat tarla sürmek gibi oldukça zahmetli işlerle meşgul olması şöyle dursun, o menşei sirrî olan bir iş bölümünden hiç bir şeyi, istese de, değiştiremez. Kadınların, hemen hemen münhasıran, ekine ve ağaçlara tealluk eden bütün işlerle meşgul olmaları, kadınların, içtimaî zümrede, veludluk umdesini temsil etmelerinden dolayıdır. Tarlaların ve ağaçların mahsul vermeleri için, bunlara bakan içtimaî zümre azası arasında bir iştirakin teessüs etmesi lazım gelir; veludiyetin bunlara geçmesi lazım gelir, ve binaenaleyh bu azanın kendileride bu umdeyi taşırlar. Erkekler, tarlalarda kadınlar kadar yahut daha ziyade çalışabilirler, toprağı daha fazla kuvvetle alt üst edebilirler, onlar kadar yahut daha ziyade ihtimamla tohumları ekerler ve fideleri dikerler: fakat zahmet boşuna'dır! Toprak isteksiz ve zaif bir mahsul verir. Muz ağaçları, hurma ağaçları hemen hemen meyvasız kalır. Yalnız, kadınları çalıştırırsa tarlalar ve bahçeler bol mahsul verir, zira bu hassa sade o kadın nevine mahsusdur. Bu iş bölümünün sebebi budur, bunun sirrî vasfı bunu değiştiremez bir hale koyar. Erkeklerin bu meşakkatli hizmeti yapmayı istemeleri farz olunuyor muvaffakiyetle başaramazlar. Zaten kadınlar, kıtlık korkusile, bu işlerden vaz geçmiye razı olmazlar.

Bu sadece ihtimalî bir farziye değildir. Pek çok kerre, müşahitler vakiaya işaret ederler, kendileri bir netice çıkaramamakla beraber, aynı zamanda yerlilerin gösterdikleri sebebede söylerler. Borneo'da kadınlar *padi* (pirinç)nin filen ekilmesinde ve menasikinde başlıca rolü oynarlar. Erkekler ancak topraktan kütükleri kaldırmak, ve çalışmanın son safhalarından bazılarında yardım ederler. Tohumları çıkaran ve

saklayan kadınlardır, ve tohuma tealluk eden bütün bilginin hafızlarıdır. Tohum tanesi hakkında “Gebe,, denilir, öyle görülüyor ki kadınlar ile velut tane arasında tabii bir alaka olduğunu his ediyorlar. Bazan kadınlar *padi*'ler sürmeye başladığı vakit tarlada uyumaya giderler bu ihtimal kendi veludiyetlerini yahut *padi*'nin veludiyetini artırmak içindir; fakat bu hususta kadınlar çok ketumdur.,-Nouvelle-Caledonie'-de “ihtiyar kadınların dişleri hint patatesi fidanlarına takılır, bu iyi bir mahsul elde etmek için bir afsundur, ve onların kafa tasları da aynı neticeyi elde etmek için yüksek sırtıklar üzerine konur., -Bantou cemiyetlerinde, diktiği fidanlarında mahsulsuz kalacağı korkusu ile, bir erkeğin kısır olan karısını boşadığı çok vaki olur. Togo'da “gebe bir kadının başında ufak bir çanta taşınması adettir... Çantanın içinde hint patatesinin, cassade ve, mısır bugdayı, pisangın v.s parçaları bulunur... Ve kezalik kadınların mısır bugdayını üvütmeye yarayan küçük bir taş parçası da bulunur... Bütün bu tarla meyvaları şunu hatırlatmak içindir ki, kadın kendi meyvasını verdiği gibi, onun çalıştığı tarlada öylece kendi mahsulunu versin. Togo'da filhakika fidanları dikmek işi başlıca kadınlara tealluk eder.,

Cenubi Amerika'da şehadetler katidir. P. Gumilla' bu hususda yerlilerle yapmış olduğu bir münakaşayı bize naklediyor. “Tohum ekmek, sürmek, hasat etmek, anbarlara koymak, bunların hepsi zevallı kadınların işidir. Erkeklere derdim ki: kardeşlerim, niçin Tohum atma işinde kucağında çocuklarla beraber güneşin altında çalışmaktan bitgin bir hale gelen zevallı kadınlarınıza yardım etmiyorsunuz? onların kendilerinin ve çocuklarında hastalanacaklarını görmiyormusunuz? haydi bakalım onlara yardım edin! - Baba bana cevap verirdi: sen bu şeylerden bir şey anlamazsın, bunun için sen kederleniyorsun. Kadınların çocuk doğurmasını bildiklerini, ve bizim bilmediğimizi öyren. Eger kadınlar ekerlerse, mısır fidanı iki üç başak verir. Yaka ayağı iki üç kök nevi verir, ve böylece hepsi çoğalır. Niçin? kadınlar cocuk doğurmayı bilirler, ve ekdikleri tohumlardan mahsul vermesini emir etmeyi bilirler. Tohumu onlar atsınlar, çünkü onlar kadar biz bilmeyiz., Baba tarafından yerlilerin dilinden söylenen tabirler, kadımla tane arasındaki iştirak medlulunu açıkca gösteriyor.

En son bir müşahit Dr. R. Karsten, jibaro'larda mümasil itikatları tetebbu etmiştir. diyor ki “dişi fidanlar kadınlar tarafından bakılmak, ve erkek fidanlar erkekler tarafından bakılmak lâzımgelir. Bununla beraber her nevi işlerin en zahmetlisi, yani ormanda yeni bir ağaç dikilmeye başlandımı, ağaçları devirmek, toprağı düzeltmek işleri dai-

ma erkekler tarafından görülür. Maamafih, diger taraftan, muz ağaçları her vakit erkekler tarafından dikilmekle beraber, sonradan bu ağaca bakılırken kadınlar da iştirak ederler, ve onun büyümesini temin için büyük sözler söylerler. Jibaro'lar yer ilahına kadın nazarıyla bakdıkları için, mahsulun terakkisinde kadınların daima hususî ve sirrî bir tesiri olacağını kabul ederler... Jibaro'ların ziraata müteallik ibadetleri kadınların hususî uluhiyeti umdesine, büyük "yer-ana,, *Mungüi* ye mahsusdur. Kadınlara, her nevi ev hizmetleriyle beraber, tarla işini de öyreten odur...,, Ve daha sonra: "Tıpkı kadınların bakdıkları ehli hayvanlar üzerine hususî bir tesir yaptıklarına inanıldığı gibi, kadınların sürdükleri tarlanın mahsulile onların arasında sıkı bir irtibat mevcut olduğu farz olunur. Bu husus evli kadın hakkında bilhassa daha doğru olur. Bir jibaro' evlenip de, yeni bir yuva tesis etmek, yeni ağaç dikmek, ehli hayvan, domuz, tavuk, ve av köpeği yetiştirmek lâzım geldimi, onun birinci işi genç karısı için hususî bir bayram yapmaktır. Bu bayramın eseri, artık kendilerine tealluk eden işlerde lazım olan kuvvet ve melekeleri, sirrî bir tarzda, ona ihsan etmektir. Bu bayram-jibaro'lara göre baş bayramından sonra en mühim bayram-kadınların "tütün bayramı,, tesmiye olunur. Eğer bu bayramın umumî manası bilinmezse, jibaro'ların tarla işlerine müteallik olan medlulleri anlamak kabil olmaz., - "Yeni bir manyoka dikileceği vakit, ağır işler erkekler tarafından yapılır, ağaçları devirirler, intihap ettikleri toprağı temizlerler ve düzlerler: bundan sonra kadınların işi başlar, dikmek için yerin hazırlığını ikmal ederler.,

Chaco'da M. Nordenskiöld, un (Ashluslay'ler ve Choroti'lerde) buna zıt bir adeti müşahede ettiği dogrudur . Diyor ki "tarlayı süren yalnız erkeklerdir. Tohum atma ve hasat erkekler ve kadınlar tarafından birlikde yapılır . Buna mukabil , mahsul eger atlar ve eşeklerle nakledilmezse, bunlar daima kadınlar ve çocuklar tarafından taşınır., Fakat, müşahede kısa olmakdan sarfınazar, hususile tohum atma işinde kadınlara hissa ayırıyor, ve nihayet, diğer kabilelerde de isbat edilmiş hatta görülmüş olan, istisnadan başka, yukarıda zikir olunan vakialardan çıkan neticeyi zayıflatmış değildir.

Bir çok aşağı cemiyetlerde maşeri tasavvurlar, tarlanın mahsul vermesini kadının veludiyetini sırrı bir tarzda bağlar. Binanaleyh, kadınlar tarafından yapılmış olan, ziraatin bir iştirak manası vardır. yalnız tarla işinin bir büyü amelîyesine rafakat ettiğini söylemek lâzım gelmez: bu iş kadınların ifa ettikleri hizmetlerden biridir .

III

Mahsul bol olmak için sade kadın sırrı tesirini icra etmiş olması kâfi değildir. yukarıda gördüğümüz gibi, her surette memnun edilmeleri istenilen, (düa, münacat, nezir, kurban, oruç, raks, menkibeleri hikâye) cetlerin teşirini de hesap etmek lâzım gelir. Birçok cemiyetlerde, bundan başka, reisin şahsı teşirini de düşünmek lâzım gelir. Kimyanın temas tahlilinde madenin bulunması lâzım geldiği gibi, buradada reisin isbatı vücüt etmesi mevzuu bahisdir. Reis içtimai zümre ile, toprağın ve nebatatın mahsul vermesi kendilerine taalluk eden, görünmez alemin kuvvetleri arasında mecburi bir mütevasıttır. Bu vazifeyi ifa etmediği takdirde, aralarında cetlerde bulunan, bu kuvvetler düşman olurlar, yahut sadece bitaraf kahırlar, ve kabile kıtlıktan ölmek tehlikesine maruz kalır.

Bazi reislerin, hiristiyanlığa geçmek hususundaki hemen hemen çevrilmez nefreti, hiç olmazsa kısmen bununla izah olunur. "Mafa (Mosouto reisi) kendi reislik vasıflarına çok itinalı idi. Bu havalide, çok kerre Allahın sözünün kaidelerine ve umdelerine az muvafık mahiyette olan umumî hizmetlere bu unvan raptolunur. Flabinin ekseriyeti henüz mecusı olan havalide, bir reisin kendini hiristiyan ilan etmesi, bir nevi reislikten vaz geçmek demektir.," - "Wallis adalarında bir reis, benim ölümümü bekleyin, o vakit adayı hiristiyan etmeye hiç bir mani bulmaksızın çalışabilirsiniz, diyordu. Zaten Kavalanın, hindistan cevizi ağaçlarını, muz ağaçlarını, v. s. büyüten bizim allahlarımızdır, çünkü bu mahsullar, beyazların memleketinde bulunmaz; bunun için, onların dinlerinden dönünce memlekete kıtlık gelmesinden korkarım.," - "Aynı adalarda bulunan Veréa' kıralı misyonere diyordu ki, sizin allahınız sizin memleketinizin ağaçlarını vücuda getirir, fakat kayayı vücuda getiren o değildir!," ve kıral yalnız allahın kudretini tahdit ediyor değildi, belki nebatatın muhtelif olmasından, allahların da muhtelif olduğunu istintaç ediyordu. Ona göre her nebatın kendine mahsus bir yaratıcısı vardırki, onun diğer nebatlar üzerine hiç bir tesiri olamaz.," Malum olduğu üzere iptidaî zihniyet bilhassa müşahhastır, ve pek az mefhumcudur. Ona bir ve küllî bir allah mefhumu kadar hiç bir şey yabancı gelmez. Bu zihniyet iştirak ve ihraç vasıtaları ile işe başlar. Wallis adalarının yerli-leri, üzerinde yetişen nebatlarla, üzerinde yaşayan hayvanlarla, ictimai zümrenin seadeti kendilerine tealluk eden cetleri ve görünmez kuvvetlerle birlikde olarak kendi topraklarına sahiptirler. Aynı model-

de olarak tasavvur ettikleri beyazların cemiyeti, kendi cemiyetleriyle müşterek hiç bir cihetleri yoktur. Bu halde ve beyazların allah dedikleri, ve onların zümrelerinin görünmez kuvvetleri Wallis' adalarının nebatatının iyi olması hakkında hiç bir tesir icra edemezler. Sade yerli reisi, hayatında ve öldükten sonra onları husule getirmek vasfını haizdir.

Trobriand' adalarında kirinina'da "bizim büyük reisimiz Bulittara' benim bu gizli kuvvetlere malik olup olmadığını bir gün bana soruyordu. Ben ona benim böyle bir iddiada bulunmadığımı söylediğim vakit, bana dedi ki: "o halde sizin memleketinizde ruzgârı, mahsulu ve yağmuru kim yapar? -ben cevap verdim ki: Allah yapar. - O! dedi, öyle! Ben bu vazifeyi burada yaptığım gibi, sizin memleketinizde de bu vazifeyi allah yapar. Demek allah ile ben müsaviyiz., Reis bu sözleri, çok sakın, ve çok tatmin edici izahlarda bulunan bir adam hâlile söyledi., Brown biraz daha sonra der ki "bir hükümdar reis, yerlilere göre, daima ruhanilik foksiyonlarını ifa eder, reis kendisinin ve *tabaran*, lar (cismi latifler) ile daima münasebette bulunduğunu gösterir, ve onların nüfuzlarıyla reisin yağmur yağdırmak yahut güneş açdırmak, muvafık yahut muhalif rüzgâr esdirmek, sihhat yahut hastalık yapmak, muharebede galebe yahut hezimet vukua getirmek, ve umumiyetle kâfi değerini vererek niyaz ettikleri lütüfleri yahut felaketleri husule getirmek iktidarını haizdir., Hulasa, reis doğrudan doğruya görünmez aleme iştirak eder. Bu değeri ölçülemez imtiyaz, reisin haiz olduğu itiraz götürmez vilayetini, ona gösterilen dinî hürmeti, onun hakkında tanınılan ve bizzat kendine isnat ettiği fevkalbeşer iktidarı izah eder. Sir James Frazer'in gayet iyi gösterdiği gibi reis bir nevi "yaşayan allah., dır.,

Çok kerre reisin bu şahsî *manası*, kendisile temas eden her şeye sirayet eder, ve ondan sudur edecek iyi tesiri kendisine temin etmek için, adetâ, ona galebe edecek surette onu maddileşdirmesini isterler. Dayak'larda emsalsiz bir nüfuza malik olan raca Brooke' kendisinden edilen ricaları bizzat nakletti. "Ben hasırın üstüne oturduğum vakit, onlar birer birer bana ilerler, ve benim koluma ufak çamlar bağlarlar bana bir hindistan cevizi getirilir ve benim onun içine tükürmekliğim istenir. Bana beyaz tavuk takdim olunur. Ben kalkarım şöyle söyleyerek tavuğu sallarım: "Dayaklar mesut olsunlar, onların mahsulleri bol olsun, ağaçlarının meyvaları vaktinde olsun, erkek çocukları doğsun, pirinçleri evlerinde depo edilsin, v. s. , Bu düa bitince dans başlar.. Benim elimi ve ayakımı yıkarlar, sonra bu su ile bahçelerini ve

evlerini sularlar. Sonra benim tarafımdan getirilmiş olan altın tozu ile beyaz kumaşı tarlalarına gömerler.,

Muasır bir müşahit aynı filiyatı bize naklediyor, ve Dayakı'ların bunlara niçin o kadar ehemmiyet verdiklerini de söylüyor. "M. Brooke' onların evlerini ziyaret ettiği vakit, ona yalvaracak yerde, her kes gelecek mevsimde ekmek niyetinde bulunduğu pirinçten bir miktar ona getirir; keza evvelce hazırlanmış mahlut bir ilaçla ıslatılmış kadın gerdanlıklarında önüne konulur. O bunları içinde tohumlar bulunan küçük kapların üstünde sallar, ve bu ameliye ile o tohumları çok semereli kıldığına inanılır., (Burada kadınların sirrî tesirlerinin büyük reisin sirrî tesirine inzıman ettiğini görmek mühimdir.) "kendi tarafından ziyaret edilemeyecek kadar uzakta bulunan, diğer kabileler, aynı neticeyi elde etmek için kendi tarlalarının topraklarına gömmek üzere, ondan bir parça kumaş ve biraz altın yahut gümüş istemeye ulaklar gönderirler. O bir köye geldimi, kadınlar evela onun ayaklarını suda yıkarlar, sonrada hindistan cevizinin südünde yıkarlar, ve onun vücuduna temas etmiş olan bu mayii ağaçlara taksim etmek üzere saklarlar: Bunu mahsulu bollandıraçağına inanılır. Ben bir gün Samban' kabilesinin ekinlerinin zaif olduğunu gördüm; reis bana derhal başka türlü olmanın mümkün olmadığını söyledi, çünkü rajah onları hiç ziyaret etmemişti. Benden onların mahsullerine zarar veren sebepleri ortadan kaldırmak için, onları görmeye gelmesi için M. Brooki'a tavassutda bulunmamı rica etti. ,

Toba' gölünün yanında Sumatra'da "ruzgârlar geldikleri gök kıtasının ismini alırlar, yahut onlar bu mahal reisinin ismine göre isimlenirler, bu Batak'ların kendi reislerinde yalnız insanların ve eşyanın mutlak hakimliğini görmediğini: reisin bir dereceye kadar ilah yahut hiç olmazsa bir uluhiyet mümessili olarak gördüklerini isbat eder. Bizim rüzgârda hiç bir iktidar göremediğimizi ehali anlayamıyorlardı.,

Cenubî Afrika cemiyetlerinde, aynı neviden olan maşerî tasavvurlar mümasil adetlere isal eder. "Meselâ, kırala (Matébélé'ler) yerin olduğu gibi göklerin de hakimi nazarile bakılır, kıral, yere arzu olunduğu gibi muntazaman, yer yüzüne münbit bir yağmurun nitmesini vermeye bilir: bundan heyecana düşülür. Denilir ki, çünkü kıralın kalbi *kırılmıştır* yahut *hastadır*, ve yahut *kara* dır (bu tabirlerden her biri oldukça farksız kullanılır); o ancak bu hisleri yerine daha musait hisler edindiği vakit yağmur yağdıracaktır... İlk iş bununu sebebini keşif etmektir; hemen hemen daima bir köyün yahut bir havalinin her hangi bir cürüm, yanı kıralın hoşuna gitmeyecek bir fiil

irtikap etmiş olduğu görülür ; bunun üzerine keffaret, yani, bir çok ahvalde reisler öldürülür , şehir yahut şehirler tahrip edilir, kadınlar ve çocuklar yesir alınır yahut dağıtılır... Kıralın sıkıntısının geçmesi lâzımdır ; kuruluk felaketinin önüne geçmek için bundan başka çare yoktur., Bu müşahedededen şu çıkıyor ki muhit olan tabiat üzerine (bu halde yağmur üzerine) hayırlı tesiri, esasen onun iradesine değil, belki onun “kalbi,,nin haline tabi olduğu gözüküyor. Bu kıral “kara,, olabilir, çünkü onun etrafında yahut uzakda , onun haberi olmadığı halde, ehemmiyetli bir tabu ihlal edilmiş olur, bu ise görülmez kuvvetlere tecavüzdür. İmdi, reisten sudur eden, onun etrafına intişar eden, ve onun görünmez alemle olan iştirakinden şahsî bir *mana* dan gelen sirrî bir tesir mevzuu bahsidir.

IV

Ziraat gibi bir sulh faaliyeti şekli yerine, bir çok aşağı cemiyetlerin her vakitki meşgalesi olan, muharebeyi mülhaza edelim; iptidaî zihniyet bu vakiayı da aynı tarzda tefsir eder , ve bunda muvaffakiyeti de müşabih iştiraklere tabi kılar.

“Onlar (Nouvelle-France yerlileri) muharebenin mukadderatını biliyor gözükürler . Bunlar galebeyi ne kuvvete, ne kendi askerlerinin cesaretine, ne de kumandanlarının iyi idaresine isnat etmezler, belki kendi hoşuna gidince bir milleti diğer millete yediren, kismete yahut manitou’ya isnat ederler. Bunun için oruç tutarlar, ve bununla manitou’nun geceleyin kendilerine görüneceğini ve onlara şöyle söyleyeceğini ümit ederler: ben sana düşmanlarımı yedireceğim; git onları ara., Creek’lerde “sefere çıkan heyetler, şehri terkederken, daima onların başında maddeten cesareti tecrübe edilmiş ve çok meharefli bir adam bulunur... *Hobaya* (peygamber) denilen bir diğeri de bu akıncılara rafakat eder . Bu’ tegannilerde ve merasimde mahir bir adamdır ki, bu adam teganniler ve merasim vasıtasıyla düşmanı zaiflatmaya ve düşman muhariplerinin gözlerini kör etmeye muktedir olur. Bu adam vakaları evvelden haber vermeyi, ve bir raid yahut av seferinin muvaffak olup olmayacağını tayin etmeyi bilir., - Aşağıki hikâye bu yerlilerin, görünmez kuvvetlerin kendilerini zafere götüreceğine nasıl kör körüne itimat ettiklerini gösterir. “Creek’ler Pieds Noirx’lara kati bir darbe indirmeyi düşünüyorlardı, ve, bu niyetle , sekiz yüz muharibi geçmek suretile bütün ihtiyat kuvvetlerini toplamışlardı . Düşmanla karşılaş-

madan evvel seferin muvaffakiyetini temin için her türlü hokkabazlığa ve sihirbazlığa muracaat etmişlerdi. Gözleri bağlı bir genç kızın ordunun başında bulunmasına, ve her tarafda onun muhariplere rehberlik etmesine karar verildi. Galebe halinde kahraman kızın en cesur muharip ile evlenmesi kararlaştırıldı... Bu kararlaştırdıktan sonra tam bir itimat, ve bu fevkalade rehberlerine tabi olup kendilerine güvenerek tepeleri, vadileri, hendekleri, kayalıkları geçerek yürümeye başladı. Bir gün şimale doğru, ertesi günü cenuba yahut garbe doğru gidiyordu; fakat bu istikametlerin tehalüfünün ehemiyeti yokdu, zira muharebe matinou su onları sevketmeyi bilirdi, ve Creek'ler meftun bir halde her gün kör yerlinin izini takip ediyorlardı...,,

Charlèvoix der ki (Canada'da) “kumandanı olan kimse günlerce siyaha boyanarak oruç tutan askerleri toplamayı hiç düşünmez, hiç bir kimse ile konuşmaz, gece ve gündüz vası cismi latife müracaatta bulunur, ve bilhassa rüyaları dikkatle takip eder..

“Sonra su ısıtılır, reis yıkanır, saçları düzeltilir, yağlanır yahut boyanır. Yuzune muhtelif renkler sürülür, ve en güzel elbisesi gidirilir. Böyle süslenildikten sonra ağır bir sesle kendi ölüm şarkısını söyler; onun askerleri, yani ona rafakat arzu edenlerin hepsi (zira hiç kimse içbar edilmez). Birer birer onun muharebe şarkısını söylerler, çünkü her kesinki kendine mahsustur, bir diğerinin onu söylemesi caiz değildir; keza her aileye mahsus olanları da vardır.... bundan sonra müzakereye başlanır... Şarkıdan sonra dans başlar... çok canlı, ve daima manzum olan muharebe ameliyelerini tasvir ve temsil eden hareketler. Merasim ziyafetle biter. ”

Muhariplerin hareket gününe kadar olan günleri takip eden bütün bu hazırlıklar, sırrî nevidendir, ve onlara görünmez kuvvetlerin muzaheretini temin etmek içindir. Bir kerre muharebeye başlandı mı, aynı meşgaleler devam eder. “Her şeyden fala bakarlar, ve o falları tabir edecek olan hokkabazlar, istedikleri gibi yürümeyi ilerletirler yahut geri bırakırlar. Güneş batmadan çok evvel konaklanır, ve her vakit, konak yerinin önünde bir set ile yahut daha ziyade bir nevi kafes ile çevrilmiş büyük bir yer bırakılır, o kafesin üzerine, gidilecek cihete çevrilmiş olarak matinoular konulur. Onlara bir saat münacat olunur, ve konak yerini terk etmeden evvel bu her sabah yapılır. Bundan sonra, artık hiç bir şeyden korkulmayacağına inanılır, ve cismi latiflerin yalnızca onların nebeticiliğini ifa ettikleri farz olunur, ve bütün ordu kendi muhafızlarının himayesinde rahatla uyur. Düşman memleketinde ateş yakdırıılmaz. Ses yokdur, av yokdur; hatta yalnız işa-

retle konuşmak lâzımgelir., (Şimalî Amerika yerlileri işaretlerle konuşurlar.)

Cenubî Afrikada, Cafre'larda içtimaî bünye ve iktisadî şerait İroquoiler ile Huran'lardan ayrılır; bununla beraber, bütün bu ayrılıklar hesaba katılmak şartıyla, muharebenin bunlarda da mümasil tarzda anlaşıldığı ve icra edildiği görülür. Bir reis, zoulou'larda, diğer bir reis ile döğüşmeden evvel, kendi büyüğü ile onu büyüler. Ona ait olan bazı şeyleri hazırlar, birinci reis *intelezi* (içinde muhtelif neviden nebatlar ıslatılan su) ile yıkanır, bu döğüşürken galip gelmek içindir. Hakikatde ise, çokdan maglup olmuştur, çünkü ona ait olan bir şey elde edilmiş ve o şey büyülenmiştir. Ve eğer düşmanın hayvanları kaçarsa, reis onların kazuratu ve onların ayak izleri bulunan toprak getirilir, bu da onların bir yayık ile olduğu gibi çalkalamak ve üzerine oturmak içindir. Bunun üzerine muharipler şöyle derler: "Şimdi reis onların üzerine oturdu: onları yedi, biz onları buluruz., Ve onları buldukları vakit şöyle derler: "Reisin dokturu, citten bir dokturdur!,"

Burada iptida zihniyetin, sirri sebeplerden dolayı vukuu şüphesiz olan gelecek bir vakianın şimdiden olmuş nazarla bakdıkları halini gösteriyor. Madem ki, hata etmez olan büyü fiilleri yapılmıştır, düşman reisi şimdiden maglup olmuş, ve onun hayvanları şimdiden zabtolunmuştur. Zafer, sadece hazırlanmış ve tasvir edilmiş değildir: o, noktası noktasına, kazanılmıştır. Muharebenin talii, askerlerin karşılaştıkları muharebe meydanında meydana çıkmaz. Karar, evvelce görünmez mahalde verilmiştir. Muharebe görüldüğü vakit, papaslar tarafından ifa edildiği Clichtcstein'in bahsettiği "hayvanların garip bir tarzda takdisi., bununla izah olunur. "Bunlardan maksat, muharebenin tek sebebi onlara tasarruf olan hayvanları, düşman kuvvetleri tarafından kapılması tehlikesine karşı, muhafaza etmektir., Reis evvelden rakibinin mefruz olan büyüğüne karşı büyü ile mukabele eder: "Sekukuni kendi büyücülerini harekete getirir, Mapoch'da kendininkilerini hareket ettirir. Her iki taraf, kendi düşmanının kuvvetini fevkatabî vasıtalarla kırmaya kalkışır. Bir sabah şehrin kapısında bir sepet ve sepetin içinde, Matebélélerin çok korkdukları, büyük bir gergedan başı bulunur ki onlara tehdidli bir gözle bakıyordu. Büyücülerin, bu korkunç musafiri mazarrat vermez bir hale koymaları lazım geliyordu... Bir çok Afrika kabilelerinde çok müthiş bir büyü ameliyesi görülür ki, bunun vasıtasıyla düşmanın mahvedileceğine inanılır: bir mahbusun derisi yüzülür, ve dabaklandıktan sonra muhkemleşdirici takdisler için kullanılır.,

M. Coillard' Barotse'lerde bizim demin Creeke'lerde gördüğümüz

vakiaya garip bir surette benzeyen bir vakia müşahede etti: görünmez kuvvetler tarafından mülhem farz olunan bir genç kıza emniyet edilmiş bir yürüme istikameti. “genç kız... Taburun bakkalı değil, onun peygamberidir. Bakıcılık kemiklerle intihap edilmiş olan kız, allahların tercemanıdır. Kız olmaksızın hiç bir şey yapılmaz. Hareket ve istirahat işaretini o verir. Muharebenin ilaçlarını ve afsunlarını ihtiva eden boynuzu taşır. O daima pişdarların önünde gider, hatta istirahat vaktinde bile kimse onun önüne geçemez. O yoruldu yahut hastalandımı, onu taşımak gençlere aittir. Düşmanın karşısına varıldımı, ilk kurşunu o atar, ve muharebe devam ettiği müddetce, ne uyumaya, ne oturmaya, ne yemeye, ne de içmeye mezun değildir... dönüşde, hizmetlerine mükâfat olarak, genç peygamber *maori* lerden biri, kıralın karılarından biri olur.”

Congo’da şimalî Amerikada, ve cenubî Aferikada olduğu gibi ilahlar aynı rolü oynarlar. “Hususile bir neticenin kararsızlığı tereddüte düşürdümü karara hakim olan bunlardır. Takdis ederler, telin ederler, düşman üzerine felaketler getirirler, ve düşman tarafında diğer büyücüler, kendilerinin rakipleri olduğunu bildilermi, büyüülü sözler vasıtasile onları öldürmeye uğraşırlar... Hususî bir keşif vasıtasıla, yenmeyi ve yenilmeyi bilmekle, kalplerin içine nüfuz etmekle, ve hatta öteki dünyada geçen şeyleri mükemmel bir surette bilmeye tasarruf etmekle tefahur ederler.” - “iki köy arasında bir muharebenin yaklaşması doktor-insanlar için büyük bir faaliyete işarettir. Onların geleceği olan bilmeleri tutuşulacak olan kavganın nasıl biteceğini keşifetmeleri lâzımgelir. Muharipleri ateşli silahlara, mızraklara, v. s. karşı muhafaza atmek için afsunlar hazırlamak lâzımgelir.” - Bangala’lara göre beyazların zabitlerinin taşıdığı rütbe şeriti, kendilerini yaralanmaktan korumak içindir: bunlarda birer afsundur.

Hatta cesaret bir büyü sebebi olmaksızın izah edilemez. “Beyazlar oldukları gibi zaif, ve bizimle muharebe edecek kuvvetten mahrum olunca nasıl korkmazlar? onları yaralanmaz bir hale koyan bir afsunları olmak gerekdir.” Şu aşağıki muhavere yerlilerin aynı halde buldukları vakit ne fikirde olduklarını gösterir. Onlar, bizim, bizi mağlup olmaz, yahut hiç olmazsa yaralanmaz bir hale koyan bir tababete malik olduğumuzu düşünürler. İşte delili. Bizim memlekete muvasaletimizden bir zaman sonra, ben Mankokwe’in yanında oturiyordum; bizim doktorumuz M. Dickinsen, benim yanımda idi. Reis birdenbire çok mahabbetli göründü; kolunu boynuma doladı, ve ben anladım ki bana bir şey sormak itiyor. Nihayet bana dedi ki “Azizim doktorunuz bumu?”

— Evet.

— Söyle ona sizin muharebe tababetinizi bana versin.

Ben saffetle güldüm , ve bizim muharebe tababetimiz olmadığını söyledim. O hiç inanmadı, ve tekrar etti:

— Doğru söylemiyorsun . Sizin bir tane var: sizin bir tane olması *lâzım gelir*. Rica ederim siz ona söyleyin onu yapsın .

— Ben doğrusunu söylüyorum, dedim; biz ingilizler cesaretli bir kalpden başka diger bir tababetimiz yoktur .

Bana inanmadı ve ilave etti :

— Hayır, bu doğru değildir . Bu mümkün değildir . Benimde cesaretli bir kalbim var, fakat cesaretli bir kalbin ne faydası var? yalnız cesaretli bir kalp bir şeye yaramaz . Manganja'lar cesaretlidir; onların memleketi Ajawa'lar tarafından istilâ edildi; Manganja'lar muharebe için ilerilerler, fakat düşmanı görür görmez kaçarlar, niçin? bu cesaretli olmadıklarından dolayı değildir; bu Ajawa'ların onlarınkinden daha kuvvetli bir muharebe ilacına sahip olmalarından dolayıdır . Peki! siz ise Ajawa'larınkinden daha çok kuvvetli bir muharebe ilacına maliksiniz (ingilizler bunları maglup etmişlerdi), ve o kadar kuvvetli ki eger bir ingiliz tek başına bütün Ajawa'ların karşısına çıksa, onların hepsini kaçıtır . Onun için sizin muharebe ilacınızı bana vermenizi rica ederim .,.

Reisin nazarında ingilizlerin galebesi tek bir şey ile izah olunabilir . bundan başkası manılır şey değildir . Onların cesareti onların tefevvukunda hesaba katılmaz . Onların topları, askerlik, tecrübeleri fayda vermez . Muharebe büyücülerin büyücüler aleyhine, afsonların afsonlar aleyhine bir mücadelesidir : galebeyi en kuvvetli muharebe ilacına sahip olan kazanır . Vakıa bunun ingilizler olduğunu gösterdi . M. Rovley'bunu inkâr ediyor, doğrudur . Fakat bu bedaheti inkâr etmektir . Zaten ingilizlerin bu hayret verir hekimliği bir digerile paylaşmak istemeleri tabiidir . Yerli reisi bunun kendisine karşı ret edilmesini garip görmüyor .

Her tarafda tesadüf olunan bu mefhumlardan şu çıkar ki, iyi hazırlanmış olan bir muharebe bilkuvve kazanılmışdır . Galip (böyle demek *lâzım gelir*, çünkü zafer onca daha evvel kazanılmışdır) mukavemete maruz kalmıyacaktır . Düşmanın silahları muvaffak olmayacak, gözleri körelecek, azaları hizmet görmeyecek, hayvanları kapmış olacak, v. s. Umumiyetle hücum, birdenbire sabahlayın erkenden olur . Aşağı cemiyetlerde muharebenin alelâde şekli budur : müstesnalar gayet azdır . İptidailer saf saf dizilmiş asker muharebesini bilmezler . Bu fikir onlara gülünç gözükür . “Reislerden birinin nasıl muharebe

ettiğimizi bana sorupda, benim de, ona insanların karşı karşıya saf saf dizilip birbirlerine tüfek attıklarını söylediğim vakit, hayret beyan eden tabirini hatırlarım. Menzil haricinde olurlarsa diye merakla sorupda, benden menfi cevap alınca:,, O halde, siz hep “Apdalsınız!,, diye bağırdı... Sonra reisin nerede durduğunu bilmek istedi. ! o, geride durur, ve askerleri kavgaya yollar, dedim. Bu sözüm bir kahkaha çılgılığı koparmaya sebep oldu.,,

Onların usulleri tamamen başkadır. “Mesela, Béehuava’lar zabt etmek istedikleri köye yavaşca yaklaşır, onu temamilen ihata ederler, ve sabahlayın saat ikiye doğru, her kes derin uykuda bulunduğu zaman, korkunç surette bağırarak ileriye atılırlar, her tesadüf ettiklerini bugazlarlar, ve birdenbire uykudan uyanıpda korkudan donmuş, ve ya kulubesinin içinde kalp yanmâk, yahut da assegaie (?) ye bugazını uzatmaktan başka yapacak bir şeyi olmayan zavallılara karşı kolay bir zafer kazanırlar.,, Pek çok kerre müstevliler gecenin sonunu beklerler. Bangala’larda “horuz öttüğü vakit, sabahlayın saat beş ile beş buçuk arasında hücum başlar. Güruhlar uyuyan düşmanın mahallelerine hücum ederler, her ondan otuza kadar muharip tarafından çevrilir, ve onun yegâne kaçak kapısı beklenir. Yaylım ateş başlar, kulubelere ateş verilir. Zavallı mahsurlar, kendi kümeslerinin deliğine koşarlar, orada ölüm onları bekler. Yalnız kadınlar kurtulur, onlar yesir alınır.,, Başka yerde, muharipler az olur, tüfek ile değil, oklarla yahut harbeler ile mücehhez olurlar, kadınları yesir alacakları yerde bogazlarlar. Fakat Bornio’da olsun, Palynésie’de olsun, şimalî yahut cenubî Amerika’da v. s de olsun hücumun zamanı ve ahvali asla değişmez.

Bitmedi

Lévy-Bruhl — Halil Nimetullah
